

10 éves a Gyermekvédelmi törvény

Ebben az évben sok konferencia és szakmai program keretében került sor annak számbavételére, hogy mi minden történt a törvény elfogadása, életbelé-
pése óta, mire lehetünk büszkéek, melyek a legfontosabb elmaradások, hiányok és mit szeretnénk látni a következő 10 évben.

A törvény teljesen átrajzolta a gyermekvédelem magyarországi arculatát, mindenekelőtt azzal, hogy a megelőzést, az alapellátást, a gyerek és családja lakóhelyén elérhető szolgáltatások és segítség megvalósítását tűzte ki meghatározó programként. A jogszabály támaszkodik azokra az eredményekre, amelyeket a megelőző évtizedben a szociális munka meghonosodása és az ezzel járó szemléletváltozás jelentett. A korábbi struktúrák lazulása mellett a családsegítés meghatározóvá vált és csökkent az „önhibára” való hivatkozás. Általánosan elfogadott lett, hogy a társadalmi, gazdasági, szociális problémákért többnyire nem azok felelnek, akik elszenvedői a következményeknek, és a segítségnyújtás korábbi évtizedekben ismeretlen megközelítései és formái terjedtek el. Mindenki számára egyértelművé vált a megelőzés jelentősége, még ha a gyakorlat ezt nem is igazolja vissza, és a finanszírozás sem ezt erősíti. A gyakorlati megvalósíthatóság és a lehetséges technikák kevésbé kerültek a viták középpontjába és sajnos a képzések, területi munka homlokterébe sem.

Létrejötték a gyermekjóléti szolgáltatások, amelyek működése a jól ismert magyar betegségek tüneteit hordozza. Miközben a jogszabály világosan és érthetően határozza meg a feladatokat és kompetenciákat, a rendelkezésre álló erőforrások kezdetektől nem tették lehetővé ezek elégséges végrehajtását és behajtását, a sok jó törekvés, pályázat ellenére sem. Az adatok magukért beszélnek, a túlsúlyban lévő egyszemélyes, részállásban betöltött és nem elég felkészült szakemberek által ellátott szolgáltatások többnyire nem tudják hová küldeni azokat a klienseket, akiknek szakszerű segísége lenne szükségük, ők maguk pedig minimális mértékben sem tudnak segíteni. A képviselőtestületek, jegyzők, polgármesterek egy jelentős része nem nézi jó szemmel, ha a közalkalmazotti státuszú vagy szerződött kollegák a családok, gyerekek érdekeit tekintik elsődlegesnek, tájékoztatják őket – munkakörüknek megfelelően – jogaikról, lehetőségeikről, és ez nem ritkán egzisztenciális fenyegetettséget is jelent a szakemberek számára. Emögött sokszor a fenntartók informátlansága, szociális problémák iránti érzéketlensége, sőt nemegyszer saját településük hosszabb távú érdekeinek fel nem ismerése is rejlik. A rövid távú, érzelmi alapú, tudatlanságon alapuló, előítéletes, bizalmatlanságot tükröző álláspontok azonban nem csak őket, hanem többnyire a közvéleményt, sőt nemegyszer a szakembereket, intézményeket magukat is érintik. Nehezen magyarázható ezért is, hogy 10 évvel a gyermekvédelmi törvény, és 14 évvel az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény magyar jogszabállyá válása után még mindig ennyire kevésbé hallatja hangját a gyermekvédelmi szakma olyan meghatározó kérdésekben mint a súlyos gyermekszegénység, az iskolai szegregáció, a helyi ellátások elégtelensége, a szakemberek kiszolgáltatottsága, a helyi önkormányzatok ellenérdekeltsége a jó minőségű alapellátások megteremtésében és fenntartásában. Mindezek mellett a szakemberek, intézmények felelősségének, számon kérhetőségének, teljesítmény-mérhetőségének teljes hiánya és az országos botrányt és felháborodást kiváltó esetek szakmai visszhangtalansága ad okot aggodalomra.

Ez persze nemcsak az alapellátásra igaz, hanem mindazokra az esetekre is, amikor a gyerekeket úgy emelik ki a családjukból, hogy a törvényben foglaltak ellenére nem dokumentált a megfelelő alapellátás és a gyermeki jogokból kö-

vetkező minden lehetséges támogatás nyújtása. A szakellátásba kerülő gyerekek és fiatalok egy része indokolatlanul kerül be, és többségük indokolhatatlanul sokáig marad, miközben elhelyezése nem szükségleteitől, hanem a rendelkezésre álló helyektől és fogadókészségtől függ. Bent létük idején pedig sajnos nem látható elég törekvés és lehetőség sem arra, hogy korrigálják a korábban bekövetkezett károkozást, sem hogy a gyerek érzelmi, fizikai, értelmi szükségleteinek megfelelő gondozást, nevelést nyújtsanak azok a szakemberek és intézmények, akiknek ez lenne a feladatuk. Az érv, hogy az érintett gyerekek többsége nehezen nevelhető, tanulási gondokkal küzd a korábban elszenvedett és nehezen kiheverhető traumák miatt, ismét visszavihet az alapellátás megoldatlanságaihoz. Ugyanakkor nem elfogadható érv, hogy ezekkel a nehéz és sokak szerint későn vagy rossz ütemben szakellátásba kerülő gyerekekkel nem lehet sokat tenni, ha nincs mód kipróbálni, hogy mégis mit tehetünk, illetve megkérdőjelezni a szakellátás illetően életképességét. A szakellátás a számvevőszék megállapítása szerint nem kapott elég pénzt és lehetőséget az elmúlt 10 évben a törvényben leírtak végrehajtásához, és akkor még nem is számolták az elmaradt szakmai átképzések, továbbképzések, új módszerek bevezetésének és mindezek értékelésének, mérésének elmaradását.

A pénzbeli és természetbeni ellátások mennyiségének és formáinak megítélése nagyon változó, az azonban jól látható, hogy miközben a különféle juttatások mértéke és elérhetősége jónak mondható nemzetközi összehasonlításban, a szolgáltatások mennyisége és minősége nagyon szerény, és ez súlyos hiányosság, rengeteg kárt okozó gyengeség.

A meghatározó kisgyermekkorai életszakaszban a mainál jóval több és sokkal összehangoltabb, jobb minőségű ellátásra van szükség. A gyerekek napközbeni ellátása terén alapvető változásokat kell elérni ahhoz, hogy a leginkább rászoruló 3 év

alatti gyerekek szülőjükkal – anyjukkal – együtt minél többféle szolgáltatásból válogathassanak, az óvodába a mainál korábban kerüljenek be és járjanak is azok a gyerekek, akik éppen rászorultságuk, lemaradásai miatt ebből a legtöbbet profitálhatnak, és az iskolán kívüli, délutáni, hétvégi és szünidős programokra is a mainál jóval több figyelem szükséges, mert ezekben az időszakokban lehet a legtöbbet behozni a súlyos hátrányokból. E téren persze a gyermekvédelmi törvény önmagában nem elégséges, és ez további gyengeségeket és nehézségeket jelez. Az egészségügy, az oktatásügy, az önkormányzatok nem könnyítik meg a törvény végrehajtását, különösen azokon a határterületi pontokon, ahol alapvető fontosságú az együttműködés, közös gondolkodás, és a szektor érdekek és pénzügyi megfontolások helyett a gyerek jogainak és érdekeinek kellene a középpontban lennie.

A fogyatékkal élők, bűncselekményt elkövetők, roma származásúak, különféle okokból különleges bánásmódot igénylők – például súlyosan bántalmazottak, krónikus betegek, mentális problémákkal küzdők, szakellátásban felnőtté válók stb. – esetében még jobban látható, hogy milyen sok feladat vár a következő évtizedben is ránk.

A fenti keserű szavak nem mondanak ellent annak a megállapításnak, hogy a gyermekvédelem rendszerére rá sem lehet ismerni az elmúlt 10 évben történt sokféle pozitív változás okán. A sok pozitív történet, a szemlélet- és struktúraváltozás csak még jobban láthatóvá tette a további lépések szükségességét, és szerencsére egyre tájékozottabbá, igényesebbé, kritikusabbá a klienseket és szakembereket is, amit ugyancsak eredménynek kell tekinteni. Ehhez hozzájárultak kutatások, képzések, nemzetközi és hazai tapasztalatcserék, a beindult sokféle kezdeményezés és jó gyakorlat, a pályázatok kínálta lehetőségek.

A nemzetközi tapasztalatok összevetésével nyilvánvalóvá válik az a tény, hogy Magyarországon az alapvető problémák és az azokra adandó válaszok nem különböznek a fejlett és a mienknél nagyobb hagyományokkal és jobb ellátásokkal rendelkező

országokétól. A szükséges változást és felzárkózást az szolgálja, ha a törvényben foglaltaknak megfelelően végrehajtjuk a törvényben és a gyermekjogi egyezményben foglaltakat úgy, hogy eközben minél több ismeretet és tapasztalatot szerzünk arról, hogy mi működőképes, hogyan lehet együttműködni szakmán belül és szakmák között. Mindenekelőtt komolyan kell vennünk azt, hogy a szülők és gyerekek a leginkább kompetensek saját életükben, a partneri viszony, az ő erőforrásaik feltárása és igénybe vétele a legjobb garancia arra, hogy a szakmai segítséget ott és úgy használjuk, ahogyan az a legeredményesebb és legjobb. Ehhez sokféle ismeret és készség szükséges, el kell terjednie azoknak a technikáknak, amelyeket döntően a civilszervezetek próbálnak ma közkinccsá tenni, és amelyek ismét alapvető változásokat jelentenek majd a segítség mikéntjében. Míg az elmúlt 10-15 év a segítségnyújtás szükségességéről szólt, a következőnek az elfogadásról, a kliensek bevonásáról, saját kompetenciáik felismeréséről, megerősítéséről és a gyermekvédelmi munka és a társágszervezetek együttműködésének látható eredményeiről kell szólnia azért, hogy 10 év múlva ennél vidámabb hangú összefoglalót írassunk.

Bármennyi nehézséggel küzdünk és bármilyen kritikusak vagyunk is az eddig elért áttekintésekor, azt nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a gyermekvédelmi törvény és a végrehajtása során elért változások sok lépéssel előre vitték a korábbi, minden szempontból megmerevedett és elavult rendszert és gondolkodást. Tisztelet és elismerés illeti mindazokat, akik a változások közepette igyekeztek változtatni és változni és segíteni a gyerekeknek is abban, hogy ez javukra váljon a bizonytalanság és kialakulatlanság közepette is. Csak remélhetjük, hogy néhány év múlva ennek eredményei is láthatóvá válnak, és ezek értékelése sem marad el.

Herczog Mária

